

Ege'den Havalanan Kartal

Hüseyin Ragıp Baydur, Atatürk ve İnönü dönemlerinin seçkin diplomatlarından biridir. Yurtdışında, aralıksız otuz yıl elçilik ve büyükelçilik yaptı. Merkezde ise hemen hemen hiç çalışmadı. Nazik dönemlerde önemli dış merkezlerde bulundu. Üç yıl kadar Paris Mümessilliğinde denendikten sonra, 1925-1955 yılları arasında, sırasıyla, Bükreş, Moskova, Roma, tekrar Moskova, Vaşington, tekrar Roma ve nihayet Londra Büyükelçiliklerinde bulundu. Stalin'i, Mussolini'yi, Roosevelt'i, Truman'ı ve Churchill'i yakından tanıdı. Londra'da görevi başında öldü. Anılarını yazmadı.

Bu büyük Türk diplomatı hakkında bizdeki kitaplarda, ansiklopedilerde bir bilgiye rastlanmaz. Öyleyse, burada, onun özgeçmişine kısaca değinmek fazla olmaz.²⁰³ Hüseyin Ragıp Baydur, 1890 yılında Rodos'ta doğdu. Babası, adliye mesleğinden Mehmet Galip Bey'dir; adalarda, Ege bölgesinde yargıçlık yapmış, Mersin İstinaf Mahkemesi üyeliğinden emekli olmuştu. Hüseyin Ragıp Bey'in de çocukluğu ve ilk gençlik yılları Ege'de geçti. Rüştiyeyi ve İdadinin bir bölümünü Rodos'ta okuduktan sonra, 1909 yılında İzmir İdadisini birincilikle bitirdi. Bir yıl kadar Sakız Sancağı Maarif Müfettişliğinde çalıştı. 1914 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun oldu. İstanbul, Üsküdar, Kadıköy Sultanilerinde (lise) öğretmenlik ve müdürlük yaptı. 1913'te Türk Ocağı'nın ilk İdare Heyeti üyeliğine ve Kâatibi Umumiliğine seçildi. O sırada **Türklük** adlı bir kitap yayımlandı. Öğretmenler için **Türkçenin Usulü Tedrisi**, öğrenciler için **Kitabet, Ezber ve İnşa Dersleri** adlı kitapları yazdı. Konferanslar verdi. 1917-1918 yıllarında Kadıköy Sultanisi Müdürü iken **Muallim** adlı bir dergi çıkardı.

Hüseyin Ragıp Bey, 1 Nisan 1918'de, Avrupa Talebe Müfettişliğine atandı. On bir ay kadar bu görevde kaldı ve Almanya, Avusturya ve Macaristan'daki öğrencilerimizin teftişiyle uğraştı. Mondros Mütarekesi üzerine Almanya'da mahsur kalan, memleketle bağlantıları kesilen ve zor durumda bulunan 1500 kadar öğrencimizi kurtarmak istedi. Maarif Nezareti bu işle pek ilgilenmeyince

²⁰³ DBA - Sicil No. 129. Bu bölümdeki bilgiler Baydur'un bu sicil dosyasından alındı.

TT 36 (Ar. 86),
s. 326-27.

TT 70
(Ekim '89),
s. 6

Öğrenci Müfettişliği görevinden istifa etti. İstanbul'da gazeteciliğe başladı. Ahmet Ferit (Tek) Bey'in çıkardığı günlük *İfham* gazetesinin başyazarı oldu. İngiliz sansürü, milliyetçi yayımlarından dolayı bu gazeteyi süresiz kapatınca ve 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilince, Hüseyin Ragıp Bey de önce İstanbul'dan Rodos'a gitti ve oradan Ankara'ya geldi. Bu arada Rumeli ve Anadolu Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin Milas merkez heyeti üyeliğine seçildi.

Ağustos 1920'de, TBMM Hükümeti Maliye Vekaletince, hazine pulları ve bandrolleri bastırmak göreviyle İtalya'ya gönderilen Hüseyin Ragıp Bey, beş ay kadar yurtdışında kaldı. Ocak 1921'de Ankara'ya döndü. Döner dönmez, Mustafa Kemal Paşa tarafından *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinin başına getirildi. Atatürk tarafından kurulan ve adı konulan bu gazete, 10 Ocak 1920'dan beri, yani bir yıldır, haftada iki defa çıkarılıyordu. Atatürk'ün isteği üzerine, Hüseyin Ragıp Bey, 6 Şubat 1921'de gazeteyi günlük olarak çıkarmaya ve başyazarlığını yapmaya başladı. O sıralarda kendi imzasıyla gazeteye başyazılar yazıyordu. Enver Behnan Şapolyo,

"Atatürk, gazetenin (*Hâkimiyeti Milliye*'nin) günlük olarak çıkması işini Hüseyin Ragıp Baydur'a bıraktı, baş muharrirliğini de Hüseyin Ragıp Bey yapmaya başladı. *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Şubat 1921 sabahından itibaren günlük olarak çıktı. Bu tarihten itibaren Hüseyin Ragıp Bey imzası ile baş makaleler neşrediliyordu" diyor.²⁰⁴

Hüseyin Ragıp Bey de, sicil dosyasında, kendi el yazısıyla doldurulmuş tercüme halinde şunları söylüyor:

"...Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin emirleri üzerine, o vakte kadar haftada iki defa intişar eden '*Hâkimiyeti Milliye*' gazetesini hükümetin naşri eskârı

204) Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara: 1969, s. 196. Bir başka kitapta, "Günlük *Hâkimiyeti Milliye*'nin başına, yine Mustafa Kemal'in emriyle, Mustafa Ragıp (Baydur) getirilmişti" deniyor ki, burada "Mustafa" adı yanlış; Hüseyin Ragıp (Baydur) olması gerekir. Bkz. Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi, 1919-1965, Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul: (1968) s. 44.

olmak üzere yemmi olarak neşre başladım. Bu gazetenin ser muharrirliğini ifa ettim. 12 Mart 1327 (1921) tarihinde... Büyük Millet Meclisi Matbuat ve İstihbarat Müdiriyeti Umumiyesine tayin edildim. (Fakat aldığım emir hasebiyle bu vazife ile beraber imzasız olarak *Hâkimiyeti Milliye* ser muharrirliğini de ifaya devam ettim.)"²⁰⁵

20 Ekim 1921'de Türk-Fransız Anlaşmasının imzalanması üzerine, Paris'te, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Mümessilliği kuruldu. 26 Ekim 1921 günü, Kütahya Mebusu Ahmet Ferit Bey (Tek), Paris Mümessilliğine atandı. Ferit Bey, daha önce *İfham* gazetesinde birlikte çalışmış olduğu Hüseyin Ragıp Beyi de yanında başkâtip olarak götürmeye karar verdi. Hüseyin Ragıp Bey, 1 Kasım 1921 tarihinde Paris Mümessilliği Başkâtipliğine atandı. Böylece diplomasi mesleğine girmiş oldu. O tarihte otuz bir yaşındaydı. Ondan sonra, ömrünün sonuna kadar veya otuz dört yıl boyunca, yurtdışında Türkiye'yi temsil edecekti.

Paris Mümessilliği, 1922-24 yıllarında, Türkiye'nin en önemli dış temsilciliğiydi. Kurtuluş Savaşının son yılında ve özellikle Lozan Barış Konferansı döneminde pek yararlı hizmetlerde bulundu. O nazik günlerde Ankara'nın Batı Avrupa'da hemen hemen tek resmi haber kaynağı Paris Mümessilliğimizdi. Adı resmen elçilik veya büyükelçilik değildi, ama bir büyükelçilik gibi iş gördü. Kasım 1922'de, saltanatın kaldırılmasıyla boşta kalan Avrupa'daki Osmanlı Elçilikleri ve Konsoloslukları da, geçici bir süre, Paris Mümessilliğine bağlandı. Bu merkezimizin önemi daha da arttı. Hüseyin Ragıp Bey, Paris Mümessilliği Ferit Bey'in yardımcısı, mümessilliğin iki numaralı adamıydı. Bu sırada, 1921 sonlarında, Hüseyin Ragıp Bey, *Mustafa Kemal ve Türk Milli Hareketi* adlı Fransızca bir kitap yayınladı. Türk Kurtuluş Savaşı üzerine Avrupa'da yayınlanan ilk kitaplardan biri ve belki de birincisi budur.

Ahmet Ferit Bey, Şubat 1923'te Ankara'ya geri çekildi. Paris Mümessilliğine yeni bir atama yapılmadı. Hüseyin Ragıp Bey, işgüder olarak, iki yıl Paris Mümessilliğinin başında kaldı. Bu süre

205) DBA - Sicil No.129.

içinde, diplomasi mesleğinde iyi bir sınav verdi. Yıldızı parladı. 1 Aralık 1923 günü başkâtiplikten mümessillik (elçilik) müsteşarlığına yükseltildi. Bir yıl sonra, 7 Aralık 1924 tarihinde de Bükreş Orta Elçiliğine atandı. Kararnamesinde, "Bükreş Elçiliğine Paris Mümessillliği Vekaletini ifa etmekte bulunan Müsteşar Hüseyin Ragıp Bey'in tayini Hariciye Vekaletinin... teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 7.12.1340 (1924) tarihli içtimasında kararargir olmuştur" deniyordu.²⁰⁶

Hüseyin Ragıp Bey, 29 Ocak 1925'te Paris'ten ayrıldı; güven mektubunu alıp 26 Mart'ta yeni görev yerine gitti. 19 Şubat 1925 tarihli güven mektubunda Atatürk, Romanya Kralı Birinci Ferdinand'a, "...şimdiye kadar Paris'te maslahatgüzar sıfatıyla bulunan Hüseyin Ragıp Bey'i nezd. Haşmetanelerine Fevkalade Murahhas ve Orta Elçi sıfatıyla tayin eyledim" diyordu.²⁰⁷

Bükreş Elçisi Hüseyin Ragıp Bey, epeyce gecikmeyle, 16 Haziran 1925 günü güven mektubunu Romen Kralına sundu. Ertesi gün Ankara'ya şu kapalı telgrafı çekti:

"Dün Sinaiya'da 'Peleş' Sarayında Kral Hazretleri tarafından mutad olan merasim ve teşrifat ile kabul edilerek itimatnamemî takdim eyledim. Nutukların teatisinden sonra Kraliçe Hazretleri tarafından kabul edildim. Bunu müteakip Kral ve Kraliçe Hazretleri âcizlerini, refakatimde bulunan ataşemillter ve başkâtip ile beraber öğle taamına (yemeğine) alıkoymak suretiyle teveccüh ibraz ettiler.

"Merasim, taam ve taamı müteakip musahebet esnasında müşarileyhin Reiscumhurumuz Hazretlerine pek ziyade ihtiram ve takdim eylemişlerdir. Ve âcizlerine de pek har ve samimi bir hüsnü kabul göstermişlerdir."²⁰⁸

Bu telgrafın arkasından uzun bir rapor da kaleme alan Hüseyin Ragıp Bey, güven mektubunu sunma törenini ayrıntılarıyla anlattı. Romen Kralı, elçimize yakınlık göstermiş, sıcak davranmış ve

206) *Ibid.*, 7.12.1924 tarihli ve 1222 sayılı kararname.

207) *DBA-Müt. 3/94*: Bükreş Elçiliğine Hüseyin Ragıp Beyin tayini. 19.2.1925 tarihli güven mektubu.

208) *Ibid.*, Bükreş Elçiliğinden Dışişlerine şifre tel. 17.6.1925.

onu yemeğe de alıkoymuş. Konuşma sırasında kral, Atatürk'ün sağlığıyla da ilgilenmiş. Bir süre önce, Türkiye Cumhurbaşkanı rahatsız olduğu yolunda gazetelerde bir haber gördüğünü söylemiş. Hüseyin Ragıp Bey, son olarak Gazi Paşa tarafından kabul edildiğini, kendisinin tamamen sıhhat ve afiyette olduğunu söylemiştir.²⁰⁹

Hüseyin Ragıp Baydur'un elçiliği böyle başladı ve başarıyla sürüp gitti. Meslek grafiği sürekli yükseliş gösterdi. Baydur, Bükreş'ten sonra, kartal gibi hep yükseklerde uçtu durdu: Moskova, Roma, Vaşington ve Londra.

Atatürk - Stalin Buluşmasına Hazırlık

Hüseyin Ragıp Baydur, Bükreş'te dört yıl kaldı, başarılı oldu, takdir topladı. 1929 yılında, büyükelçi unvanıyla Moskova'ya atandı. Güven mektubunun tarihi 25 Şubat, Moskova'da göreve başla-yış tarihi ise 19 Mart'tır. Onun Moskova'ya atanması, Türk ve Rus basınında olumlu karşılandı. 7 Mart günlü *Cumhuriyet* gazetesinde Yunus Nadi, özette şunları yazdı:

"Temsilciliğimiz bulunan bütün başkentler arasında Moskova'nın özellikle önemli bir yeri vardır. Çünkü Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında gerçekten samimi, yakın bir dostluk bulunmaktadır. Bu dostluk, tarihimizin en zor zamanında kurulmuştur. Hüseyin Ragıp Bey, Moskova Büyükelçiliği için mutlu bir seçimdir. İnsan kendisine gıpta ediyor. Çünkü dost bir ortamda görev yapacak, her gün güçlenen dostluk ilişkilerimizi içtenlikle uygulayıp yürütme fırsatı bulacaktır. Türk-Sovyet dostluğu, barışa hizmet etmektedir..."

Yunus Nadi'nin yazısı Rus basınına da aktarıldı.²¹⁰ Böylece, daha yeni görevine başlamadan Hüseyin Ragıp Bey hakkında Moskova'da olumlu bir hava yaratıldı.

Büyükelçi Baydur, 29 Mart 1929 günü, Sovyet Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Kalinin'e güven mektubunu sundu. Sunarken şu konuşmayı yaptı:

209) *Ibid.*, Bükreş Elçiliğinden Dışişlerine rapor, 22.6.1925, No. 1632/166.

210) *İzvestiya* gazetesi, 9.3.1929.

"Türkiye Cumhurbaşkanı Hazretlerinin beni nezdinize büyükelçi tayin ettiğine dair olan mektupla halefimin görevinin bittiğini bildiren mektubu elinize sunmakla onurlanırim. Şahsınız ve Sovyetler Birliği için Türkiye Cumhurbaşkanı ile bütün Türk milletinin izhar ettikleri içten mutluluk dileklerini sunmakla görevlerin en tatlısını yerine getirmiş oluyorum. Cumhuriyet Hükümeti, Sovyet Rusya ile Türkiye Cumhuriyeti arasında teyemmünen (mutlu biçimde) var olan bağların samimi surette sağlamlaştırılmasına en büyük önemi vermektedir.

"Her iki millet için de hatırası aziz zamanlarda doğmuş olan iki memleket arasındaki sıkı dostluk, menfaatlerimizin ortak olması sayesinde her iki milletin birbirlerine karşı beslediği sevgi ve saygı duygularının mutlu etkisi altında daha fazla gelişebilir ve ancak daha fazla kuvvetlenebilir. Sovyetler Birliğinin gelişmesini Türk milleti dlmeyen bir ilgi ile izlemektedir. Sovyetler Birliğinin başarılarını Türkiye gerçek değerleriyle görmektedir.

"Bu büyük ülkenin maddi ve manevi kalkınmada aldığı yol Türkiye'de aynı derecede dostça bir ilgi uyandırmaktadır. Sovyet Rusya gibi Türkiye de barışın sağlam temeller üzerinde kurulmasını görmeyi yürekten dilemektedir.

"Bu büyük gayenin gerçekleşmesini çabuklaştırmak uğrunda Sovyet Hükümetinin sürekli sarfettiği faaliyet Türkiye'de daima sevinç ve memnuniyetle karşılanmıştır. Bana emniyet edilmiş olan yüksek görevi yerine getirilmesinde iki milletin karşılıklı duygularına ve sizin yüksek lütfunuza dayanacağım. İki memleket arasında siyasi ve iktisadi iyi ilişkileri geliştirmek için hükümetimin kesin arzusu benim kişisel arzuma tamamen uyduğundan görevime bütün gücümü daha büyük bir mutlulukla hasredeceğim."²¹¹

Kalinin de hemen hemen aynı dostça duygularla büyükelçimize cevap verdi. Türkiye Cumhurbaşkanı'nın iltifatlarından pek duyulduğunu söyledi. "Ben de kendisi hakkındaki minnettarlığımı ve en dostça duygularımı ve Sovyetler Birliği halkının Türk halkı hak-

211) *Aynı Tarihi*, Mart - Mayıs 1929, No. 60-62, s. 4479 (Sadeleştirildi.).

kındaki sarsılmaz muhabbetine, kendileri nezdinde tercüman olmanızı rica ederim" dedi. Sovyetler Birliğinin Türkiye ile dostluğa "en büyük önemi verdiğini" belirtti. En zor zamanlarda kurulmuş olan bu dostluğun bundan böyle de güçlenmeye devam edeceğini söyledi. Sözlerini şöyle sürdürdü:

"Sovyetler Birliği halkları, Türk milletinin hızla ilerlemesini büyük bir ilgi ile izlemektedir. Kanaatimce Türkiye'de imar ve kültür ve özellikle Latin alfabesinin kabulü alanlarında yapılan muazzam icraat, Türk milletinin tarihinde birinci derecede bir ilerleme aşaması oluşturmaktadır ve ona bütün doğu halklarının en içten övgü ve sevgisini kazandırmaktadır. Türkiye cumhuriyetinin, sayın başkanının yüksek yönetimi altında, kültürel ve ekonomik kalkınması kadar başarıyla geleceğe doğru yürüyeceğine tamamen eminim. Türk Cumhuriyetinin dünya barışının devamı için yaptığı değerli işbirliğini sessiz geçemeyeceğim. Moskova protokolünün Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzası, Türk Hükümetinin, Sovyet Hükümetinin emellerine tamamen ve kesinlikle uyan barışçı emellerinin en iyi delilidir."²¹²

Sovyet Devlet Başkanı Kalinin'in burada sözünü ettiği Moskova Protokolü, "savaşın milli politika aracı olarak kullanılmaması hakkında protokol"dür. Diplomasi tarihinde "Litvinov Protokolü" olarak da anılan bu belge, 1 Nisan 1929'da imzalanmıştı ve Türkiye de buna katılmıştı.

Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur, güven mektubunu sunduktan sonra Ankara'ya şu kapalı telgrafi çekti:

"Dün gripten yeni kalkmış olan Kalinin tarafından kabul olunarak itimatnamemi takdim eyledim. Bu merasim esnasında mukaddema tasvib-i devletlerine arzolunan nutka cevaben Kalinin tarafından okunan ve gayet cemilekârane ve dostane bir şekilde olmasına ihtimam edildiği görülen nutukta Reiscumhurumuz Hazretlerine en halisane hissiyat arz ve Sovyet İttihadı milletlerinin de Türk milletine sarsılmaz muhabbeti beyan olunmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin mühim terakkiyatı tadât ve işbu terakkiyatın Büyük Reisin yüksek idaresi tahtın-

212) *Ibid.*, s.4480 (Sadeleştirildi.).

da bundan sonra dahi aynı muvaffakiyetle devam edeceği kanaati dermeyan edilerek dünya sulhunun muhafazası için memleketimizin kıymetli iştirak ve ahiren imza edilen Moskova Protokolüne iltihakımızın da bunun en iyi delili olduğu ifade edilmektedir..."²¹³

Türkiye Büyükelçisinin Moskova'da güven mektubunu sunması, Türk basınında olduğu gibi Rus basınında da haber konusu oldu. Gerek Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur'un, gerek Kalinin'in konuşmalarının tam metinleri Moskova gazetelerinde de yayınlandı.²¹⁴ Daha doğrusu bu metinler, Dışişleri Bakanlıklarınca basına verilip yayımlatıldı.

Hüseyin Ragıp Baydur, 1932 yılında, Moskova Büyükelçiliğine ek olarak, Litvanya Cumhuriyeti'nde de Türkiye'yi temsil etmekle görevlendirildi. Buna ilişkin kararname şöyleydi:

"Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'in, ilave-i memuriyet olarak Litvanya Hükümet-i Cumhuriyet nezdinde Türkiye Cumhuriyetini orta elçi sıfatıyla temsil etmesi, Hariciye Vekaletinin 3.7.1932 tarihli... tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetininin 19.7.1932 tarihli içtimarında tasvip ve kabul olunmuştur."²¹⁵

Yani Baydur, Moskova'da büyükelçi, Litvanya'da ise orta elçi unvanını taşıyordu. Çünkü Litvanya ile ilişkilerimiz büyükelçilik düzeyinde değildi. Baydur, on yıl arayla, Moskova'da iki defa görev yaptı. Birinci defa 1929-1934 yıllarında ve ikinci defa 1943-1944 yıllarında. Onun ilk Moskova Büyükelçiliği yılları, Türk-Sovyet ilişkilerinin en iyi dönemine rastladı. Bu ilişkileri en üst düzeye çıkarmak için, büyükelçi olarak onun da önemli katkıları oldu. Öyle ki, onun Moskova'da bulunduğu yıllarda, Atatürk'ün Sovyetler Birliği'ne gidip Stalin'le buluşması dahi gündeme geldi. Hesapça Atatürk, cumhurbaşkanı sıfatıyla ilk yurtdışı gezisini büyük komşumuz Sovyetler Birliği'ne yapacaktı. Kalinin ve Stalin ile buluşacaktı. Bu buluşma, tarihi bir olay olacaktı. Türk-Sovyet dostluğu doruk noktasına çıkacaktı.

213) DBA-Mül. 3/94.

214) İzvestiya Gazetesi, Moskova, 30.3.1929.

215) DBA-Mül.3/94; 19 Temmuz 1932 tarihli ve 13185 sayılı kararname.

Atatürk-Stalin buluşması hazırlıklarıyla ilgili olarak, Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüşti Aras, Sovyet meslektaşı Litvinof ile Cenevre'de yaptığı görüşmeyi, 29 Mayıs 1934 günü, kapalı telgrafila Ankara'ya şöyle rapor ediyordu:

"1- Burada yaptığım temaslara ait raporumu ayrıca takdim edeceğim. Dün Litvinof ile görüştüm; Reisicumhur Hazretlerinin Rusya'ya seyahati için temas etti. Kendisine Gazi Hazretlerinin bu aralık Moskova'ya seyahatlerinin mümkün olmadığını söylemekle beraber, henüz Ankara'dan bu babta bir cevap almadığımı ilave ettim. Viyana'dan takdim ettiğim raporda bahsettiğim SUCU (Soçi?) telakkisine imkân olup olmayacağını anlamak için Kalinin ve Stalin'in Sucu'ya ne vakit gideceğini sordum. 'Eylülde orada bulunacak' cevabını verdi. M. Suriç ile Viyana'da yaptığım mülakat esnasında mevzuübaht mülakatın Sucu'da yapılması hakkında vaki telkinin tatbik mevkiline vazi mümkün olabilecek ise yani Reisicumhur Hazretlerinin eylülde Trabzon'u teşrif buyurarak oradan arzettiğim gibi bir gemimizle Rusya'ya gitmeleri telkini müşarünileyh Hazretlerinin yüksek trade ve mücaadelere iktiran etti ise ve keyfiyeti burada Litvinof'a bildirmek ve Gazi Hazretleri Trabzon'da iken Sucu'da bulunan Kalinin'den bir davet telgrafi getirmek veyahut buna mümasil bir surette mülakat tanzim etmek üzere bu bapta emir ve talimata muntazir bulunduğumu arz ederim.

"2- Rusya ile aramızda mevcut muahedelerin on sene müddetle temdidini hususunu Litvinof'a teklif ettim; hemen muvafakat etti ve hatta memleketlerimiz beynindeki dostluğun sağlamlığına ve mahiyetine nişane teşkil etmek üzere bu hususta daha kuvvetli bir tezahür yapmamızı teklif etti. Birinci maddede arzettiğim mülakat vuku bulduğu takdirde her iki tarafın en yüksek şeflerinin bu hususu mütalea edip muahedelerin asgarî on sene müddetle temdidini şimdiden mukarrer bulunmakla beraber bu bapta daha kavî bir dostluk tezahürü teşkil edecek bir telkinde bulunmaları muhtemel olabileceğinden muahedelerin temdidini keyfiyetinin o zamana taliki noktasında Litvinof ile mutabık kaldık."²¹⁶

216) DBA-Sovyet Rusya 2/27 -B.1, a.1: Cenevre'de bulunan Tevfik Rüşti'den Dışişlerine şifre tel. 29.5.1934, No. 35.

Türk ve Sovyet diplomasisinin başları, Atatürk ile Stalin'i ve Kalinin'i buluşturmak için uğraşıyorlar. O dönemde devlet başkanlarının yurtdışı gezilere çıkmaları pek seyrek görülen olaylardandır. Hele Atatürk, Cumhurbaşkanı olduğundan beri hiç yurtdışına çıkmamıştı. Şimdi de Moskova'ya gidemeyecekti, ama Karadeniz kıyısında, Soçi'de Sovyet liderleriyle buluşabilirdi. Stalin ve Kalinin, Moskova'dan kalkıp Soçi'ye gelecektlerdi. Türkiye Cumhurbaşkanı'na bir davet telgrafı göndereceklerdi. Atatürk de İstanbul'dan kalkıp bir Karadeniz gezisine çıkacak, Trabzon'u ziyaret edecekti. Oradan da karşı kıyıya uzanıverecekti. Türk ve Sovyet Dışişleri Bakanları, kendi aralarında, yaklaşık bir tarih de belirlemişlerdi: Eylül 1934 diyorlardı. Böyle bir buluşma olağanüstü bir olay olacaktı. Bakanlar, bu buluşmayı daha da sansasyonel hale getirmek için zihin yormaya başlamışlardı bile...

Atatürk-Stalin buluşması gerçekleşmedi. Ama bunun tasarlanmış ve hazırlanmış olması bile, 1930'larda Türk-Sovyet ilişkilerinin ne kadar iyi düzeyde olduğunu gösterir. İlişkilerimizin bu düzeye ulaşmasında Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur'un da önemli rolü olmuştu ve Soçi buluşması onun Moskova'da bulunduğu zamanda konuşuluyordu.

Kara Gömlekçiler Ülkesinde

Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur, 1934'te Moskova'dan Roma Büyükelçiliğine atandı. 2 Eylül tarihli güven mektubunda Atatürk, İtalya Kralına şöyle yazıyor:

"Türkiye ile İtalya arasında teyemmünen (uğurlu, mutlu biçimde) mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve takviyesi matlup ve mültetim olduğundan sabık Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'i nezd-i Haşmetanelerine Fevkalade Murahhas ve Büyükelçi sıfatıyla memur etmeye karar verdim.

"Kendisini temyiz eden evsaf ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fatanet eserleri, tevdi olunan yüksek vazifeyi itimad-ı Haşmetanelerine mazhar olacak tarzda hüsnü ifa edeceğini zamindir.

"Bu kanaatledir ki, Zat-ı Haşmetanelerinden kendisini hüsnü kabul buyurmalarını, gerek namıma gerekse Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına ifaya memur edileceği tebligata itimat ve emniyet buyurmalarını rica ederim.

"Bu münasebetle şahsi hislerimi ve Türk milletinin İtalyan milletine karşı olan samimi muhabbet hislerini teyit ederim, Aziz ve Büyük Dost..."²¹⁷

Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur, 4 Aralık 1934 günü İtalya Kralı Üçüncü Viktor Emanuel'e güven mektubunu sundu. Bunu Ankara'ya şöyle telledi:

"Kralın seyahatten audeği dolayısıyla bugün, itimatname merasimi yapıldı. Kral beni dikkat ve nezaketle kabul etti. Reiscumhur Hazretlerinin selamlarını arz ettim; teşekkürlerinin ve bilmukabele selamlarının kendilerine arzını rica etti. Reiscumhur Hazretlerinin yeni soyadlarının manasını sordu. Ankara'nın serian İmarından, harf ve dil inkılabımızdan bahsetti ve malumat aldı. Türk milletinin güzel vasıflarına ve Türk askerinin meziyetlerine temas etti. Türkiye hakkında sempatik bir eda ve ifade ile görüştü. Beni yanında mutattan daha fazla bir müddet alıyordu..."²¹⁸

Büyükelçi Baydur, Soyadı Kanunu yürürlüğe girdiği ve Gazi Mustafa Kemal'in "Atatürk" soyadını aldığı günlerde Roma'da görev başlamıştı. İtalyan Kralı da Atatürk'ün soyadını merak edip sormuştu. Hesap işlerinde pek dikkatli ve titiz bir kimse olan büyükelçi, kendisi de soyadı alınca, herhangi bir karışıklığa meydan verilmemesi için Dışişleri Bakanlığına şunları yazıyor:

"Kanunu mahsusuna ve Yüksek Vekaletin tebliğine tevfi kan soyadı olarak Baydur ismini aldığımı ve alelusul tescil ettirdiğimi evvelce arz etmiştim. İtalya Süfera listesine ismim (Hüseyin Ragıp Baydur) olarak kaydedildiği gibi vekaletten gönderilen masarif avanslarını ve maaşımı nakleden Banco di Roma'da da ismim bu suretle tescil edilmiş olduğundan bundan sonra gönderilecek resmi avanslar ile maaşlarımın (Hüseyin Ragıp Baydur) namına gönderilmesine müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim."²¹⁹

217) DBA-İtalya. D.1, a.1 - K.3/48: Gazi'den Victor Emanuel III'e mektup. 2.9.1934.

218) DBA-İtalya. D.1.a.1.-K.3/48: Roma B. Etçiliğinden Dışişlerine şifre tel. 4.12.1934, No.227.

219) DBA-Sicil No.129: Roma B. Etçiliğinden Dışişlerine yazı. 12.9.1935, No.18821/486.

Hüseyin Ragıp Baydur, Atatürk'ün takdirini ve desteğini kazanmış bir büyükelçiydi. Kurtuluş Savaşı yıllarında **Hâkimiyet-i Milliye** başyazarlığı yaptığı günlerden beri, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda görev yapmıştı. Atatürk'e yürekten bağlıydı. Çeşitli vesilelerle bu bağlılığını gösteriyor, yineliyordu. Örneğin, 1937 yılında, Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Atatürk'e çektiği kutlama telgrafında şöyle diyordu:

"*Büyük kudret ve dehanızla yarattığınız bahtiyar Cumhuriyetin yıldönümü münasebetiyle en derin tebriklerimi ve sıhhat ve afiyetleri hakkındaki en halis temennilerimi yüksek huzuru-nuza arzeder, ebedi tazimlerle ellerinizden öperim.*"²²⁰

Baydur, Atatürk'ün hastalığıyla ilgili ilk resmi açıklamaların yapıldığı bir sırada, 23 Nisan 1938'de Atatürk'e şu telgrafi gönderiyordu:

"*Yarattığınız Yeni Türkiye'nin büyük merhalelerinden biri olan Yirmi Üç Nisan yıldönümü münasebetiyle aziz ve mukaddes sıhhat ve saadetleri hakkındaki ebedi temennilerimi yüksek huzuru-nuza arzeder ve tazim ile ellerinizden öperim.*"²²¹

Atatürk, bu kutlama telgraflarına, "Size de kutlu olsun" diye birer satırla cevap veriyordu.

Baydur, yürekten bağlı olduğu Atatürk'ün ölümünde Roma'daydı. Kendi deyişiyle, "dinmez bir acı"ya boğuldu. Ama, acısını içine gömerek, görevini yaptı; Faşist İtalya'nın tutumunu izleyip Ankara'ya rapor etti. 11 Kasım 1938'de şunu telledi:

"*Atatürk'ün vefatı dolayısıyla Hariciye Nezareti Protokol Müdür Vekili ziyaretimde bulunarak İtalya Hükümetinin taziyetlerini beyan etti. Harbiye Nezareti Müsteşarı General Periani elçiliğe gelerek defteri imzalamıştır.*"²²²

Üç gün sonra da Baydur, Ankara'ya şunları haber verdi:

"*Atatürk'ün cenaze merasimine İtalya Hükümetinin bir heyet-i mahsusa ile iştirake karar verdiğini Hariciye Nazırı şimdi*

220) RBA-K.1937/5. Roma B. Elçisi Baydur'dan K. Atatürk'e tel. 28.10.1937.

221) *Ibid.*, Baydur'dan Atatürk'e tel. 23.4.1938.

222) RBA-K.1938/10. Roma B. Elçisi Baydur'dan Dışişlerine s. tel. 11.11.1938.

bana bildirdi. Heyet sabık Ankara Büyükelçisi Baron Aloisi'nin riyasetinde Krain Yaveri General Barbazetti ve Amiral Lais'ten mürekkep olacaktır. Heyet refakatinde kâtip ve zabıt olarak cem'an üç veya dört kişi bulunacaktır."²²³

İtalyan basını Atatürk'ün ölümüne geniş yer vermişti. 11 Kasım günü bütün İtalyan gazeteleri, Atatürk'le doluydu. Gazeteler, uzun uzun onun yaşamını, eserini anlatıyor, övgü dolu yorumlar yapıyorlardı. **La Tribuna** gazetesi, "İtalyan halkı, Türk halkının büyük acısını paylaşır" diyor, Atatürk'ü anlatıyordu: "Kemal Atatürk'ün ölümüyle, Yakın Doğu'ya egemen olan ve Yakın Doğu'yu kökten değiştirmiş bulunan pek güçlü tarihi bir sima sahneden çekiliyor," diyordu.

Messaggero gazetesi, "Türkiye'nin mimarı, zamansız olarak dünya sahnesinden çekildi... Onun reform eserini sayıp dökmek çok uzun sürer. En cüretli, en köklü reformlar onun eseridir. Türk milli hayatının her tarafına reform damgasını vurmuştur... Bununla beraber yine de eseri tamamlanabilmiş değildir, çünkü kendisinden önce pek az şey yapılmıştı. Ama Kemal Atatürk, on beş yılda dev bir eser meydana getirmiştir," diyordu.

Mussolini'nin kurmuş olduğu **Popolo d'Italia** gazetesi de Atatürk'ü yüceltiyor, onun geniş bir özgeçmişini veriyor, eserlerini sayıp döküyordu. Bu arada Latin harflerinin kabulünü, İsviçre ve İtalyan kanunlarının alınmasını, çok kadınla evliliğin yasaklanmasını da sayıyordu. **Corriera della Sera**, "Yirmi yılda Türkiye'de yepyeni bir zihniyet yaratmış olan adam ölmüştür" diyor, Atatürk'ün dış politika alanındaki başarılarını da anlatıyor ve bu arada Montrö sözleşmesiyle Boğazlar sorununun Türkiye lehine çözümlenmiş olduğunu anımsatıyordu. Öteki büyük İtalyan gazeteleri de Atatürk'ün, en cesur reformculardan biri olduğunu vurguluyor, onun yönetimi altında Türkiye'nin nereden nereye gelmiş olduğunu anlatıyorlardı.

Faşist İtalya'nın, hükümetiyle, basınıyla, Atatürk'e son saygıda kusur etmediği görülmüyordu. Büyükelçi Baydur, bunları günü güne Ankara'ya rapor ediyordu.